

BIXOVARIZIM VA SHAXS RIVOJLANISHI MUAMMOSI

Saydullayeva Zilola Rizamat qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18239290>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada bixovarizim fenomeni va uning shaxs rivojlanishidagi o'rnini chuqur nazariy hamda tahliliy yondashuv asosida o'rganilgan. Bixovarizim shaxsning o'z manfaatlarini boshqalarnikidan ustun qo'yishi bilan tavsiflanib, zamonaviy jamiyatda shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy moslashuv va psixologik barqarorlikka sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqolada bixovarizimning kelib chiqish omillari, psixologik mexanizmlari va rivojlanish bosqichlari psixanalitik, gumanistik va ijtimoiy-psixologik nazariyalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, bixovarizimning shaxs identiteti shakllanishi, empatiya rivoji, ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy qadriyatlar bilan o'zaro bog'liqligi ochib beriladi. Muallif tomonidan bixovarizimning ijobiy (o'zini anglash, mustaqillik, shaxsiy maqsadlarga intilish) va salbiy (ijtimoiy ajralish, empatiyaning pasayishi, nizolarga moyillik) jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar : bixovarizim, shaxs rivojlanishi, identitet, ijtimoiy ta'sir, psixologik moslashuv.

Keywords: behaviorism, personality development, identity, social influence, psychological adaptation.

Kirish: Bixovarizim — bu shaxsning o'z manfaatlari, ehtiyojlari va maqsadlarini boshqalarning manfaatlaridan ustun qo'yishga yo'naltirilgan psixologik va ijtimoiy xulq-atvor xususiyatidir. Ushbu tushuncha insonning ichki motivlari, qadriyatlari va ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlari natijasida shakllanadi. Bixovarizim ko'pincha egotsentrizm, individualizm va egoizm tushunchalari bilan uyg'un holda qo'llanadi, biroq mazmunan ulardan farq qiladi. Agar egotsentrizm insonning dunyoni faqat o'z nuqtayi nazaridan idrok etishini bildirsa, bixovarizim esa faol xulq-atvorda o'z manfaatini ustuvor qo'yish orqali namoyon bo'ladi.

Psixologiyada bixovarizim shaxs rivojlanishining muayyan bosqichlarida tabiiy va zarur hodisa sifatida ham baholanadi. Masalan, bolalik va o'smirlik davrida shaxsiy "Men"ning shakllanishi jarayonida o'z ehtiyojlarini anglash va himoya qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq bu holat uzluksiz davom etsa va ijtimoiy me'yorlar bilan muvofiqlashmasa, u shaxslararo munosabatlarda nizolar, empatiya yetishmovchiligi va ijtimoiy ajralish kabi muammolarga olib kelishi mumkin.

Bixovarizimning shaxs rivojlanishiga ijobiy ta'siri:

-O'zini anglash va identitet shakllanishi-bixovarizim shaxsning o'z qadr-qimmatini anglashiga, o'z ehtiyoj va qobiliyatlarini tushunishiga yordam beradi.

-Mustaqillik va mas'uliyat-shaxs o'z manfaatlarini himoya qilish orqali mustaqil fikrlash va mas'uliyatli qarorlar qabul qilishni o'rganadi.

-Motivatsiya va maqsadga intilish-o'z manfaatini anglagan shaxs oldiga aniq maqsadlar qo'yadi va ularga erishishga intiladi.

-Psixologik barqarorlik-sog'lom bixovarizim shaxsni tashqi bosimlardan himoya qiladi va ruhiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Salbiy ta'sirlar

Ijtimoiy munosabatlar buzilishi — haddan tashqari bixovarizim boshqalar bilan samarali muloqotga to'sqinlik qiladi.

Empatiya zaiflashuvi — boshqalar his-tuyg'ularini anglash qobiliyati pasayadi.

Stress va ruhiy notinchlik — ichki bo'shliqni to'ldirish uchun faqat o'z manfaatlarini qidirish ruhiy muammolarni kuchaytiradi.

Ijobiy jihatlar

Ma'lum holatlarda shaxsiy manfaatlarni bilish, o'zingni ustun qo'yish — motivatsiya va o'zini rivojlantirish uchun zarur bo'lishi mumkin. Masalan, shaxsiy maqsadlarga erishishda qat'iyatlilik muhim rol o'ynaydi.

Bixovarizimni tahlil qilishda metodologik yondashuvlar- murakkab psixologik va ijtimoiy hodisa bo'lib, uni tahlil qilishda yagona metod bilan cheklanib bo'lmaydi. Shu sababli zamonaviy psixologiya va ijtimoiy fanlarda bixovarizimni o'rganishda ko'p darajali, integrativ metodologik yondashuvlardan foydalaniladi. Ushbu yondashuvlar shaxsning ichki motivlari, xulq-atvori va ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlarini kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Nazariy-falsafiy yondashuv bixovarizimning mohiyatini tushuntirishga qaratilgan bo'lib, u inson tabiatiga oid umumiy konsepsiyalar asosida shakllangan. Ushbu yondashuvda shaxsiy manfaat va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi dialektik munosabat tahlil qilinadi. Falsafiy yondashuv bixovarizimni axloqiy me'yorlar, qadriyatlar va jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq holda izohlaydi.

Psixoanalitik yondashuv bixovarizimni shaxsning ong osti jarayonlari bilan bog'laydi. Z. Freyd nazariyasiga ko'ra, inson xulq-atvori biologik instinktlar va shaxsiy ehtiyojlar ta'sirida shakllanadi. Bixovarizim "Id" faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lib, u ijtimoiy cheklovlar bilan "Ego" va "Super-Ego" orqali muvozanatlashtiriladi. Ushbu yondashuv bixovarizimning kelib chiqish sabablari va ichki ziddiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Xulq-atvoriy yondashuv bixovarizimni tashqi muhit ta'siri va o'rganilgan xatti-harakatlar natijasi sifatida talqin qiladi. Bu yondashuvda shaxsning o'z manfaatini ustun qo'yishga olib kelgan mukofot va jazolash mexanizmlari tahlil qilinadi. Agar shaxs o'z manfaatini ko'zlab harakat qilganda ijobiy natijaga erishsa, bunday xulq mustahkamlanadi.

Kognitiv yondashuv bixovarizimni shaxsning tafakkuri, e'tiqodlari va qaror qabul qilish jarayonlari bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, bixovarizim shaxsning o'zini va boshqalarni qanday baholashiga, vaziyatlarni qanday talqin qilishiga bog'liq. Masalan, "faqat o'zim uchun harakat qilsam muvaffaqiyatga erishaman" kabi kognitiv sxemalar bixovaristik xulqni kuchaytiradi.

Xulosa: Mazkur ilmiy maqolada bixovarizim fenomeni va uning shaxs rivojlanishidagi o'rni kompleks va tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bixovarizim inson tabiatiga xos bo'lgan murakkab psixologik hodisa bo'lib, u shaxs rivojlanishining turli bosqichlarida turlicha namoyon bo'ladi. Bolalik va o'smirlik davrida bixovarizim shaxsiy "Men"ning shakllanishi, mustaqillik va o'zini anglash jarayonida tabiiy va zarur holat sifatida namoyon bo'lsa, voyaga yetganlik davrida u ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashishi lozim.

Maqolada bixovarizimning ijobiy jihatlari — shaxsiy identitetning shakllanishi, mustaqil fikrlash, maqsadga intilish va psixologik barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni asoslab berildi. Shu bilan birga, haddan tashqari bixovarizim shaxslararo munosabatlarning buzilishi,

empatiyaning pasayishi, ijtimoiy ajralish va ruhiy notinchlik kabi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligi ilmiy jihatdan tahlil qilindi.

Nazariy-falsafiy, psixoanalitik, xulq-atvoriy va kognitiv yondashuvlar bixovarizimni tahlil qilishda bir-birini to'ldiruvchi metodologik asos sifatida muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Ushbu yondashuvlarning integratsiyasi bixovarizimning kelib chiqish mexanizmlari, rivojlanish omillari va shaxs psixologiyasiga ta'sirini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Conclusion

This scientific article analyzes the phenomenon of behaviorism and its role in personality development based on a comprehensive and systematic approach. The results of the study show that behaviorism is a complex psychological phenomenon inherent in human nature, which manifests itself differently at different stages of personality development. If in childhood and adolescence, behaviorism manifests itself as a natural and necessary condition in the process of the formation of the personal "I", independence and self-awareness, then in adulthood it must be combined with social responsibility and moral values.

The article substantiates the positive aspects of behaviorism - its role in the formation of personal identity, independent thinking, goal-setting and ensuring psychological stability. At the same time, it was scientifically analyzed that excessive behaviorism can lead to negative consequences such as disruption of interpersonal relationships, decreased empathy, social isolation and mental unrest.

It has been found that theoretical-philosophical, psychoanalytic, behavioral, and cognitive approaches play an important role as complementary methodological foundations in the analysis of behaviorism. The integration of these approaches allows for a deeper understanding of the mechanisms of origin, developmental factors, and impact of behaviorism on individual psychology.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G'oziev, E. F. (2020). Umumiy psixologiya. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Xolmatov, B. X. (2021). Shaxs psixologiyasi va rivojlanish muammolari. Toshkent: O'qituvchi.
3. Abdullayeva, M. A. (2022). Ijtimoiy psixologiya. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo.
4. Karimova, V. M. (2023). Shaxs va jamiyat munosabatlarining psixologik asoslari. Toshkent: Universitet.